

Zsigmond Csilla

Néhány reflexió Bakk Miklós és Székely István-Gergő vitaindítójára

Bakk Miklós és Székely István-Gergő vitaindítójukban alaposan körüljárják egy regionalista vegyes párt lehetőségeit. Az anyag kapcsán megpróbálok néhány szubjektív reflexiót megfogalmazni.

Az akkurátus fogalom-operacionalizálás után egyértelmű, hogy a vitaindító során mit tekintenek regionalista vegyes pártnak, a szakirodalom alapján és számos példán keresztül szemléltetik a regionális, regionalista, etnikai és multietnikai vagy vegyes pártok jellemzőit.

A sok elméleti és vizsgálati szempontot felvonultató anyag elsőként az új választási rendszernek az etnikai szavazatokra gyakorolható lehetséges hatását próbálja modellezni, megragadni. A választási rendszereket tárgyalva a konszociációs és az integratív elképzeléseket ismertetik, ez utóbbi esetében talán határozottabban lehetne hangsúlyozni, hogy a Horowitz nevével fémjelzett ajánlások elsősorban az általa vizsgált dél-afrikai rendszerek sajátosságaiból körvonalazódtak,¹ Közép-Kelet-Európa viszonylatában az itteni sajátosságok figyelembevételével kezelendők. A konszociációs megközelítés, megosztott társadalmak esetében, arányos választási rendszert javasol, mivel ez biztosíthatja a különböző társadalmi csoportok képviselését.² És az európai gyakorlat többnyire ezt követi,³ ugyanis az arányos vagy vegyes választási rendszerek nem írják felül ezt a fragmentáltságot. Kétségtelenül, a választási rendszer befolyásolja mind a pártrendszer, mind a választói ma-

1 Horowitz, D. L.: *A Democratic South Africa?: Constitutional Engineering in a Divided Society*. University of California Press, Berkeley, 1992.

2 Lijphart, Arend: *Democracy in plural societies: a comparative exploration*. Yale University Press, New Haven, 1977.; illetve uő: *Constitutional Design for Divided Societies*. *Journal of democracy*, vol. 15 (2004), no 2, 96–109.

3 Mair, P.: *Party System Change: Approaches and Interpretations*. Clarendon Press, Oxford, 1997.

gatartás alakulását. A szerzők elsősorban a választói magatartásra fókuszálnak, különös tekintettel az etnikai szavazások alakulására. Mégis, kíséreljük meg a pártrendszer viszonylatából is megvizsgálni a választási törvény módosítását.

Amennyiben a romániai pártrendszer alakulását 1990-től nézzük, azt láthatjuk, hogy a többpártrendszer irányában mozdult el az elmúlt több mint két évtizedben. Egy konszolidációs folyamat eredményeként, több szakaszban ugyan, de a pártrendszer koncentrációja ment végbe. Sartori pártrendszer-tipológiáját alkalmazva⁴ leginkább a mérsékelt pluralizmussal jellemezhető, ennek jegyeit viseli magán.⁵ Tehát a releváns pártok száma nem csökkent 4–5⁶ alá. Márpedig az egyszerű többségi választási rendszer nem kedvez ennek a kialakult status quonak, hiszen – a kormányozhatóság elvét szem előtt tartva – a győztes pártot erősíti. Éppen ezért, ezzel a választási rendszerrel, többnyire kétpártrendszerek esetében találkozhatunk. Elfogadva, hogy a választási törvény is a politikai alkuk, politikai érdekérvényesítés eredménye, ez esetben az eddigi arányos választási rendszerről az egyszerű többségi választási rendszerre való áttérés túl erőteljes politikai beavatkozást jelent, amely sok szempontból aggályos lehet. Hiszen, ha a választási eredményeket nézzük, akkor kiderül, hogy az első két párt által összesített szavazataránya a kétezres években 56–68% körül mozog, az első három párt pedig a szavazatok 63–85%-át összesíti.⁷ Tehát, a koncentrálódás ellenére, a voksok 15–20%-a további pártokra esik. Az egyszerű többségi rendszer, mely a győztes pártot/pártszövetséget erősíti, ezen csoportok opcióinak parlamenti képviseletét ellehetetleníti, legalábbis részben. Mint ahogyan nagy valószínűséggel a Dan Diaconescu Néppártja (PP-DD), akár 10%-os támogatottsággal sem számíthat parlamenti jelenlétre.⁸ Eltekintve a párt jellemzésétől/elemzésétől, mindenképpen aggasztó, hogy jelentős támogatottsággal bíró pártok a parlamenten kívülre szorulhatnak, pusztán a választási törvény módosításának eredményeként. A demokrácia alapintézményeibe

4 Sartori, G.: *Parties and Party Systems*. Cambridge University Press, Cambridge, 1976.; uő: *Összehasonlító alkotmányművelés*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003.

5 Zsigmond Cs.: A romániai pártrendszer alakulása. In Szép S. (szerk.): *Doktorandus fórum 2010*. Editura Cermi, Iași, 2010, 100–108.

6 Amennyiben a pártszövetségek minden pártját külön számoljuk, illetve a parlamenti pártokból kiszakadók által létrehozott és bejegyzett új pártot/pártokat is figyelembe vesszük, ez a szám természetesen nagyobb.

7 Lásd Zsigmond: i. m.

8 Esetleg valamilyen koalíciókötés során néhány mandátumot szerezhethet, de semmi esetre sem számíthat támogatottságával arányos politikai súlyra, parlamenti képviseletre.

vetett bizalom egyébként is folyamatosan alacsony a romániai társadalomban, és kiélezett helyzetekben, amennyiben jelentős társadalmi csoportok kiszorulnak a parlamenti érdekérvényesítés mezsgyéjéről, ez szélsőséges megnyilvánulásokhoz is vezethet.

A választási törvénynek tehát, amellet, hogy kiszolgálja a hatalmon lévők pillanatnyi politikai érdekeit, igazodnia kellene az eddigi politikai „hagyományhoz”, azaz a jelentősebb (például az 5%-os küszöböt elérő) társadalmi szegmensek parlamenti képviselőjének biztosításához, mely gyakran koalíciós kormányzáshoz vezetett. Egy konszolidálódó demokráciában ez akár „fékként és ellensúlyként” is működhet. Az egyszerű többségi választási rendszer nyilván nem ezt hivatott szolgálni, hanem „szakítva” az eddigi politikai hagyománnyal, egy felülreprezentált kormánytöbbséget teremteni oly módon, hogy ez egy erőteljes, kívülről/felülről érkező beavatkozást eredményezhet a pártrendszer alakulásában is. Még számos aspektus és következmény lajstromba vehető, de talán a pártrendszer szempontjából történő megközelítés is kellően alátámasztja – a szerzők véleményével egybeeső – azon megállapítást, hogy ez a választási rendszer nagy valószínűséggel nem él meg több választást.

A vitaindító anyaga kitér az egyszerű többségi választási rendszernek a magyar voksokra gyakorolható hatásaira is. Az eddigi zárt pártlistás arányos rendszerben az etnikai törésvonalak meghatározónak bizonyultak, még akkor is, ha szórványban valamivel nagyobbnak bizonyult az átszavazási hajlandóság. És a rendszer, az országos kompenzációs kosár által, garantálta minden (etnikai) szavazat hasznosulását. Az új választási rendszer sem országos, sem megyei szintű kompenzációt nem iktat be. Viszont garantálja a legtöbb szavazatot megszerző jelölt mandátumát mindazon megyékben, ahol valamely kisebbség részaránya – a 2002-es népszámlálási adatok szerint – eléri a 7%-ot, amennyiben jelöltjei egyetlen választókörzetben sem tudnak az élen végezni.

A magyar szavazatvesztés nem csak a 7% alatti magyar lakosságú megyékben, hanem valójában minden olyan választókörzetben előfordulhat, ahol a magyar jelöltnek nincs esélye nyerni. Illetve, az arányos rendszerhez képest, a biztos választókörzetek „többlatszavazatai” is elvesznek, hiszen elméletileg mindegy, hogy 50%+1 szavazattal,⁹ vagy a voksok 60–70–80%-ával szerez mandátumot a jelölt. Természetesen ez esetben a szavazatok hasznosulása nem kérdőjeleződik meg, csupán a két választási rendszer közti újabb különbségre világít rá. A tömbmagyar vidéken, a biztosnak szá-

9 Illetve természetesen ennél kevesebbrel is győzni lehet, az adott körzetben induló első helyezéshez a többi (második) jelölt támogatottságánál minimum 1 többletvokssal.

mító választóközrzetekben, hogyan hat ez esetleg a mobilizálásra? Ha a szórványvidékeken ez az etnikai szavazás ellenébe hathat, tömbmagyar vidéken nem eredményezhetné-e a választási részvétel csökkenését? Akárcsak a 7%-ot elérő azon megyék esetében, ahol esetleg egyetlen választóközrzetben sincs meg a győzelmi esély – nem vezethet ez is az átszavazás mellett, távolmaradáshoz? Főként abban az esetben, ha az etnikai szavazás törésvonala még viszonylag erős. Mindkét hatás csak hosszabb távon jelentkezhet, így csupán hipotetikus a fölvetés, mivel a szerzőkkel egyetértve az újonnan elfogadott választási törvényt nem gondolom hosszú életűnek. Amennyiben azonban hosszabb távon egy ilyen választási rendszer működne, ez egyértelműen a választói magatartás módosulását jelentené a magyar szavazók esetében is.

A vitaindító szerzői körüljárák az etnikai szavazás fellazulásának kérdését a társadalmi távolság, illetve a csoportok közötti határok szempontjából. Teljes mértékben egyetértek azzal az alaposan megérvelt konklúziójukkal, hogy Erdélyben a két nemzetiség közötti társadalmi távolság nagyobb, mint Felvidéken és Vajdaságban, ezért az ottani példák szemléletesek lehetnek ugyan, de alkalmazhatóságuk relevanciája alacsonyabb. Mivel tehát a csoportok közti határok élesebbek, a vegyes/kettős identitás kevésbé jellemző, az asszimiláció foka alacsonyabb, mint az előbb említett régiókban, ezért egy vegyes párt sikerének a lehetősége is csekélyebb.

Ugyanakkor ahhoz, hogy egy potenciális vegyes regionalista párt esélyeiről beszélni lehessen, a román választók oldaláról is végig kell járni a kérdést. Ezt teszik a szerzők megállapítva, hogy a román pártok centralista berendezkedésének történeti gyökerei vannak. Bár egyetértek azzal, hogy a kartellpártosodás jelensége¹⁰ a romániai politikai rendszerben is tettenérhető, ennek történelmi meghatározottságát nem látom annyira egyértelműen igazoltnak, mint a szerzők, például az Enyedi és Casal Bértoa pártrendszerekről írt tanulmánya alapján.¹¹ A tanulmány szerzői szerint a blokkok relevanciája és a blokk-mintázat stabilitása Romániában alacsony, de ennek a vitaindító szerzőitől eltérő/kiegészítő magyarázata is lehet. A blokkok relevanciája egyrészt a pártviszonyok stabilitását jelzi, másrészt a koalíciókötések blokk-függőségét. Románia esetében, az elmúlt két évtized során, a pártviszonyok többször is átrendeződtek – akárcsak Közép-Kelet-Európa több más országában –, illetve a kormánykoalíciók nem feltétlenül

10 Katz, R. S. – Mair, P.: Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party. *Party Politics*, vol 1 (1995), no 1, 5–28.

11 Enyedi Zs. – Casal Bértoa, F.: Pártverseny-mintázatok Kelet-Közép-Európában (1990–2008). *Politikatudományi Szemle*, 19. évf., 2010. 1. sz., 7–30.

az ideológiai kapcsolódás mentén jöttek létre. A blokk-mintázat stabilitásának alacsony szintje pedig pontosan a blokkok alacsony relevanciájából fakad. Ezt erősíti például az RMDSZ mindkét politikai oldal felé nyitott koalíciós képessége is. Ami pedig a pártrendszer polarizációját illeti, a tanulmány a 2002–2004-es időszakra állapítja meg, hogy Románia a legkevésbé polarizált ország a vizsgált közép-kelet-európai országok közül, nem az elmúlt közel két évtizedre vonatkoztatva.¹² E tekintetben tehát sokkal inkább egy pillanatnyi helyzetképpel találkozhatunk, mintsem egy folyamat értékelésével. Amelyet tovább árnyal a vizsgált közel két évtizedben körvonalazódó hárompólusú politikai verseny is. Éppen ezért kevésbé gondolom megalapozottnak a vitaindító szerzőinek azon megállapítását, mely szerint ennek az alacsony polarizáltságnak az egyik lehetséges olvasata „a történelmi kartellpártosodás” hagyományának jelenléte.

Ami az RMDSZ pozícióját illeti, a szerzők szemléltetik speciális helyzetét, amely a rendszerváltáskor és az azt követő időszakban kialakult. Konklúziójuk szerint azt a paradox helyzetet láthatjuk, amikor az RMDSZ egyrészt az etnikai törésvonal mentén szemben áll a román pártokkal, másrészt pedig koalíciós potenciállal rendelkező, a román pártrendszerbe integrálódott politikai szereplő – a „történelmi kartellpártosodást” tekintve. Úgy gondolom, hogy az RMDSZ természetesen a pártrendszer része, ilyen értelemben „integrálódott politikai szereplő”, mint bármely más parlamenti párt, hiszen ez a pártrendszer „természete”. Mint ahogyan az is természetes, hogy a parlamenti pártok a különböző törésvonalak mentén – mint például az etnikai törésvonal – markánsan vagy kevésbé meghatározóan szemben álljanak egymással, illetve koalíciós potenciállal rendelkezzenek. Nem látom ebben tehát a szerzők által megfogalmazott paradoxont, ellentmondást. Mint ahogyan, bár érdekes, de számomra nem egyértelmű a Csizmadia Ervin által vázolt magyar pártfejlődés mintájára levezetett romániai magyar politikai szembenállás.

A vitaindító szerzői egy erdélyi regionalista párt létrehozásának lehetőségeit taglalva az előzményeket is lajstromba vették – az Erdély-Bánság Liga próbálkozásait, illetve a Provincia-csoport működését. Ahhoz, hogy esélye lehessen egy ilyen típusú próbálkozásnak, elegendhetetlen feltétel a „területi közpolitikai közösségek” létrejötte/megerősödése, a gazdasági, civil és önkormányzati szereplők lokális/regionális együttműködése. A kétezres évek elején többek közt ezen feltételek hiányával magyarázható az Erdély-Bánság Liga kudarca – mutatnak rá a szerzők. Mára ezek a feltéte-

12 Uo.

lek kialakulóban vannak, ezeket segíti az önkormányzatok megerősödése, a decentralizáció, az európai fejlesztési alapoknak és az EU-nak a regionalizációt ösztönző hatása egyaránt.

A szerzők konklúzióként megfogalmazzák, hogy inkább egy új, regionalista párt létrejöttét látják valószínűbbnek, mintsem a létező pártok regionalista fordulatát, bár az említett feltételek ezt is serkenthetik. Mint ahogyan egy „vegyes” lehetőségre is esély lehet, amennyiben a pártrendszer egy válság nyomán átalakul. És egy ilyen regionalista párt elsősorban gazdasági programmal/érvekkel tudná megszólítani a potenciális választókat, csak másodsorban az erdélyi történelmi és kulturális sajátosságokkal. Létrejöttének lehetőségét tehát, a szerzők szerint, a választási rendszer gyökeres megváltoztatása és a regionalizáció megvalósítása teremtheti meg.

Térjünk vissza röviden a létező pártok „regionalista fordulatához”. Az utóbbi években a decentralizáció, a különböző pályázati lehetőségek valóban ösztönözték a regionális összefogást, az önkormányzatok közötti együttműködés gyakorlata megerősödőben van. Kezdjük a magyar vonatkozással. A székelyföldi önkormányzatok esetében, gazdasági és kulturális területen egyaránt, számos projekt valósult meg Hargita, Kovászna és Maros megye közös „társulásában”.¹³ Nyilván, ehhez arra is szükség volt, hogy mindhárom megyében magyar tanácselnök legyen. A politikai konjunktúra változása az együttműködésekre is természetesen hatással lehet.

Ha a romániai magyar politikai pártok diskurzusait vizsgáljuk, akkor az EMNP és az MPP tematizációja egyaránt Székelyföld-centrikus, elég a területi autonómia tematizációjára gondolnunk. Tehát az etnikai törésvonal abszolút meghatározó. Az RMDSZ tematizációja, részben ennek hatására, másrészt a saját székelyföldi politikusainak a markánsabb jelenléte, állásfoglalásai nyomán,¹⁴ szintén Székelyföld-centrikussá vált. Nem sikerült a vegyes- és szórványvidékek magyarságának problémáit is ugyanilyen súllyal megjelenítenie a közéletben, az ezen a területen elért megvalósításokat sikeresen kommunikálnia/tematizálnia. Ez a tematizációs súlypont-eltolódás is szerepet játszhatott egyébként az RMDSZ vegyes lakosságú vidékeken való térvesztésében.¹⁵ Kétségtelenül, ez kihívás elé állítja az RMDSZ-t. Kérdés, hogy „kétpólusúvá” lehet-e alakítani a politikai szervezetet? Lehet-e sikere-

13 Gondoljunk csak a Székelyföld Napokra, a Grafikai Biennáléra vagy a Székely Termék fölfuttatására stb.

14 Természetesen ez összefügg az önkormányzatiság megerősödésével is, de elsősorban az olyan erős helyi politikusok „térhódításával”, mint Borboly Csaba, Ráduly Róbert Kálmán, Antal Árpád, Tamás Sándor.

15 A legutóbbi helyhatósági választások eredményeinek a tükrében.

sen és hitelesen kommunikálni egyszerre, egyfelől a Székelyföldön, „nagy magyar” témákban, másrészt pedig a vegyes lakosságú választók irányában? Ahol egy újabb kettősséget is föl kell oldani – a magyarok speciális, helyi igényeit képviselni, de az erősebb politikai súlyért¹⁶ az etnikai törésvonal tompítását is előmozdítani. Hasonló kérdésekkel kellene szembenéznie az EMNP-nek és MPP-nek is, amennyiben erdélyi regionális politikai pártként való önmeghatározásukat komolyan gondolják. És egy ilyen kétpólusosság csak akkor lenne viszonylag ellentmondás-mentes, amennyiben a politikai diskurzusok mérsékeltek lennének minden szintéren, azaz magyar–magyar és magyar–román vonatkozásban egyaránt. Ez tovább erősítené a helyi politikai szereplőket, hiszen „regionalizálni” kellene az egyes székelyföldi/erdélyi/partiumi politikai kérdéseket. Ugyanakkor, tompíthatná az etnikai szavazást, és magyar politikai szereplő is nagyobb eséllyel jelenhetne meg regionalista politikai erőként.

A román parlamenti pártok esetében is érdemes kitérnünk az esetleges regionalista fordulatra. Egyrészt, bizonyos szintű regionális meghatározottság a román parlamenti pártokra is jellemző. Másrészt, ahogyan korábban volt már példa arra, hogy a román pártrendszerben a pártviszonyok drasztikusan átrendeződjenek, válsághelyzetben akár újabb változások is elképzelhetők.¹⁷ És az átrendeződések során felértékelődhetnek a regionális, helyi politikai erők, a helyi politikai alkuk és koalíciók,¹⁸ és ez hosszabb távon akár a regionalista érdekérvényesítéshez is elvezethet.

Összegzőként azt gondolom, hogy a közeljövőben kevés az esélye egy regionalista vegyes párt hiteles színrelépésének. Ehhez túl erős még az etnikai szavazás és a pártok centralista szerveződése/központi irányítása. Ugyanakkor kétségtelen, hogy a térségi együttműködés, a horizontális területi politika térhódítása fölerősítheti ezt a folyamatot. Mint ahogyan a helyi politikai szereplők megerősödését is eredményezi, és ezáltal nagyobb súlyt adhat a helyi érdekek alapján megkötött lokális/regionális politikai alkuknak, koalícióknak, ami szintén a centralista/központi pártirányítás szerepét csökkentené. És ezek a regionális érdekek a regionalista érdekképviselőt is előmozdíthatják. Megvalósulását azonban nem annyira egy „zöldmezős beruházként” tartom valószínűnek, nem is tisztán egy „regionalista fordulat” eredményeként, hanem sokkal inkább ezek valamilyen kombinációjaként.

16 Például polgármesteri pozíciók megszerzése stb.

17 A helyhatósági választások tükrében, a Demokrata Liberális Pártban a vereség után komoly átrendeződések várhatók.

18 Amelyek a maguk során tovább gyengíthetik a pártok centralista berendezkedését.